

## VJERA U VRTLOZIMA TRANZICIJE

Srđan Vrcan (2001): *Vjera u vrtlozima tranzicije*;  
Split, "Dalmatinska akcija"

U posljednje vrijeme u javnosti se iznose prigovori sociolozima da nisu odgovorili izazovu vremena zadnjeg desetljeća i pokušali dati odgovor na mnoga pitanja konfesionalnog razvoja bosanskohercegovačkog društva. Prigovori su samo djelomice upućeni na pravu adresu. Naime, takvo je stanje nastalo u apsolutnoj marginalizaciji sociologije u Bosni i Hercegovini posljednje decenije (mada joj ni ranije pozicija nije bila sjajna). To je vidljivo ne samo po nedostatku socioloških istraživanja, već i po (ne)objavljenim knjigama i člancima iz sociologije, njenom "izbacivanju" iz srednjih škola i fakultetskih programa, itd. itd. Stječe se dojam da je ona "opasna" i za mentore pod čijom se palicom pokušava izvršiti reforma školstva u Bosni i Hercegovini.

Postoji li i jedna "domaća" institucija koja je tijekom zadnjeg desetljeća izdvojila ikakva sredstva za sociološka istraživanja? Ono što je urađeno, urađilo se po nalogu stranih naručilaca i financijera. Ali, rezultate tih istraživanja "domaći" sociolozi nisu mogli ni dobiti na uvid, a kamoli da vrše njihovu teorijsku obradu. Tako je godinama *Mareco Indeks Bosnia* vršio terensko prikupljanje podataka, među kojima i one o religioznosti stanovništva Bosne i Hercegovine, za strane naručitelje, ali su podaci bili nedostupni ovdašnjim sociolozima. Zato je za pozdraviti to da su bar splitski Centar "Puls" i švedski sociolog K. Magnusson, koji su izvršili prikupljanje podataka u Bosni i Hercegovini, rezultate ustupili vrsnom sociologu dr. Srđanu Vrcanu da ih teorijski elaborira u svojoj knjizi *Vjera u vrtlozima tranzicije*. Unatoč mogućim metodološkim prigovorima vezanim za istraživanje, rezultati su za nas zanimljivi.

Inače, knjiga *Vjera u vrtlozima tranzicije* sastoji se od četiri tematska bloka. Prvi se odnosi na pitanja tranzicije, religije i rata; drugi na rezultate empirijskih istraživanja (*Religije i religioznost u tranzicijskim procesima u Hrvatskoj; Katoličanstvo u Hrvata – katoličanstvo Istre i Rijeke i katoličanstvo zapadne Hercegovine; Hrvati katolici i Bošnjaci muslimani Bosne i Hercegovine potkraj devedesetih godina; Pravoslavlje u balkanskim političkim sukobima*); treći blok čine teorijski radovi (*Novi izazovi za suvremenu sociologiju religije; O nekim aspektima sociologije religije; Ateizam u suvremenim prilikama; Teorija religije Talcolta Parsonsa*); a knjiga završava “prigodnim tekstovima” (*Svjetovnost politike i vjerske slobode; Prisjećanja na Giordana Bruna u godini jubileja; Konačno: javno ispovijedanje grijeha*).

Zbog ograničenosti prostora, a i tematike vezane za Bosnu i Hercegovinu, osvrnut ćemo se na drugi dio, preporučivši čitateljima *Znakova vremena* ovu knjigu, iz koje će se upoznati i s ostalim njenim dijelovima. Dosadašnji radovi dr. Srđana Vrcana, jednog od najeminentnijih sociologa religije na području ex Jugoslavije, dovoljna su garancija da čitatelje neće ostaviti ravnodušnim ni s knjigom *Vjera u vrtlozima tranzicije*.

Koje su osnovne karakteristike religioznosti Hrvata-katolika u Bosni i Hercegovini (istraživanje je obuhvatilo područje Mostara i okolice, zapadnu Hercegovinu, srednju Bosnu i sjevernu Hercegovinu)? Na prvom mjestu je visok stupanj konfesionalne samoidentifikacije, koji u zapadnoj Hercegovini iznosi i do 96,7%, tako da se čini da zapadna Hercegovina nije bila ni zahvaćena procesima sekularizacije (str. 105). Usto, to je područje “s izrazito visokom razinom religijskog aktivizma” (str. 108). Veoma su revnosni u sudjelovanjima u obrednim aktivnostima. Da je “kršćanstvo jedina istinita vjera”, “potpuno se slaže” 43,2% ispitanika. U odnosu na stav da “kršćani i muslimani mogu živjeti zajedno, čuvajući svaki svoju vjeru” “potpuno se slaže” 33,0%, a 32,2% ih se “djelomice slaže” s tim stavom. Istraživanje je pokazalo da je negativan stav prema Bošnjacima (“Ne voli ih” 35,2%) prošireniji od negativnog stava prema Srbima (“Ne voli ih” 27,7%). Podaci se odnose na područje Hercegovine. Otkud ta razlika? Vjerojatno uzroke treba tražiti i u tome što je rat između Armije BiH i HVO u Hercegovini trajao duže i odnio je neus-

poredivo više života; Srbi su dobili Republiku Srpsku, a Federacija je ostala (nominalno) kao zajednica Bošnjaka i Hrvata... Gotovo svi ispitanici iz grupe "čvrsto vezanih uz religiju" stranački su preferirali HDZ (str. 135) ili HSP. Politički stavovi i mišljenja s nacionalističkim predznakom, po pravilu, dobivaju potporu u redovima "čvrstih vjernika". Postoji visok stupanj podudarnosti između konfesionalne (katoličke) i nacionalne (hrvatske) samoidentifikacije. Istraživanje je pokazalo da je "vezanost" Hrvata uz naciju veća od "vezanosti" za naciju Bošnjaka. Za 95,1% Hrvata jezik kojim govore je - hrvatski jezik.

G:Navedimo i osnovne religijske karakteristike Bošnjaka – muslimana prema istom istraživanju (obuhvaćena su područja Mostara, Sarajeva i okolice, Travnika i Donjeg Vakufa, Tuzle, Kalesije, Zenice, Kaknja, Bihaća, Bos. Krupe)? Stupanj religijske samoidentifikacije iznosio je 78,3%; da je islam "jedina prava religija", "potpuno se slaže" 53,7% ispitanika. Da "kršćani i muslimani mogu živjeti zajedno, čuvajući svaki svoju vjeru", "potpuno se slaže" 81,7% ispitanika i još ih se s tim 12,6% "djelomice slaže". Zapaža se da o ovom pitanju daleko pozitivniji stav imaju muslimani od katolika. Zanimljivo je "da su (se) ispitanici muslimanske vjere nacionalno identificirali na dvostruk način: kao Bošnjaci (56,3%) i kao Muslimani (36,3%). To znači da nacionalna identifikacija u sada službeno istaknutom i preferiranom terminu 'bošnjaštva' nije postala opće usvojena" (str. 162). Za 91,2% Bošnjaka jezik kojim govore je – "bošnjački jezik"<sup>1</sup>. I Bošnjaci (86,2%), kao i Hrvati (88,0%), gotovo podjednako naglašavaju važnost vlastite kulturne tradicije. Stranačka opredjeljenja Bošnjaka nisu vezana isključivo za SDA (37,5%), već i za SDP (39,5%), SBiH (7,6%), BOSS (3,2%), BHPS (2,8%) itd.

Kod obje skupine (i kod Bošnjaka i kod Hrvata) konfesionalna i nacionalna samoidentifikacija u cijelosti se preklapaju. Redovito čitanje Kur'ana i Biblije vrlo je rijetko. Šteta što švedski sociolog nije istraživao i koliko se knjige uopće čitaju kod ispitivane populacije. Po onome kako i

---

<sup>1</sup> Pretpostavljam da se radi o lapsusu, jer Vrcan kao sociolog uvažava samoopredjeljenost i samoodređenost ispitanika, a to je da jezik zovu "bosanskim", a ne "bošnjačkim."

koliko se knjige prodaju, moglo bi se pretpostaviti da bi u cjelini odgovor o čitanosti knjiga bio poražavajući. I kod jednih i kod drugih ispitanika uočljiva je visoka participacija u slavljenju blagdana (95,3% Hrvata slavi Uskrs, a 90,2% Bošnjaka Bajram). I jedna i druga populacija smatra da je religija važan sastojak njihovog života. Tendencija u obje populacije ide u smjeru jačanja religije u sferi obiteljskog života i civilnog društva (ali ne i politike). “Konfesionalni puk u Bosni i Hercegovini na druge konfesionalne zajednice gleda s izrazitim nepovjerenjem. Pri tom je nepovjerenje Hrvata katolika u Islamsku vjersku zajednicu nešto izrazitije nego što je to nepovjerenje Bošnjaka muslimana u Katoličku crkvu (64,4% naspram 54,4%), dok je generalno nepovjerenje prema Srpskoj pravoslavnoj crkvi gotovo podjednako prisutno u Hrvata katolika i u Bošnjaka muslimana” (str.180).

Uz navedene, čitatelji će moći naći još niz zanimljivih podatak i interpretacija u knjizi *Vjera u vrtlozima tranzicije*. Knjiga će osobito biti zanimljiva studentima teoloških fakulteta i sociologije, ali i svima onima koji se zanimaju za religijsku situaciju na ovim područjima. Iskreno je preporučamo za čitanje.

Ivan Cvitković